

Nagy Andor

Esszé a könyvtárak, a könyvtáros szakma jövőjéről

Az emberek könyvtárakkal szembeni elvárásai és igényei átalakulóban vannak. A személyi számítógépek és az internet megjelenése egészen új utat nyitottak az információ áramlásának, és ha azt mondom, hogy ma egy dokumentumot már nem csupán papír alapon tekinthetünk meg, hanem elektronikus úton is, azzal bizonyára nem mondok újat. A világhálón egyre több és több tartalom lesz elérhető, és a keresőmotorok is egyre hatékonyabban indexelik azokat, egyre relevánsabb találatokat kapunk a beírt keresési kulcsszavakra. Ez azt a látszatot kelti, mintha a világhálón fellelhető tartalmak alkotnák együttesen az új könyvtárat, ha úgy tetszik, a XXI. század nagy globális könyvtárát, a keresőmotorok pedig az új, modern könyvtárosok lennének. Perjési Vera cikkében (Perjési 2012) szinte teljeskörűen bemutatja a jelenkori helyzetet, így én erre nem is térnék ki részletesen. Csak annyit említenék erről, hogy még az informatika világában kevésbé járatos emberek is elboldogulnak a webes keresőkkel, és tisztában vannak azzal, hogy az internet révén adatok sokaságát érhetik el, melyeket a legkülönbébb elektronikus eszközökkel is megjeleníthetünk. Napjainkban már nem túlzás azt állítani, hogy a diákok lényegesen többször fordulnak az internethez, mint a könyvekhez, ha információra van szükségük (ez alól talán kivételt képeznek az egyetemisták, akiknek sokszor olyan szakkönyvekre van szükségük, melyek – még? – nem találhatóak meg az interneten).

Ha valaki a fentieket olvassa, bizonyára buzgón bólogat, és felteszi magának a kérdést: minek a könyvtár, a könyvtárosok? A fentebb említett cikkben Perjési Vera értekezésének *Információbőség* című fejezetében (Perjési 2012, 17-29) rámutat arra, hogy habár tömördek információ van az interneten, és lehet, hogy választ kapunk egy-egy egyszerűbb kérdésünkre egy cikkből vagy egy blogbejegyzésből, de az információszerzésnek ez a módja azért hagy kívánnivalót maga után. Ember legyen a talpán, aki olyan gyorsan és hatékonyan annyi *releváns* információt össze tud gyűjteni egy konkrét témakörben (pl. sejtbiológia) egy keresőmotor használatával, mint az az olvasó, aki bemegy a könyvtárba, és odaáll a biológiai szakirodalmak sokaságát kínáló könyvespolc elé, esetleg egy tapasztalt, segítőkész könyvtárossal a háta mögött. Igen, az igényes és alapos olvasó mindig is igényt fog tartani egy könyvtárossal, aki össze sem hasonlítható egy lélektelen, gombnyomásra működésbe hozható géppel, amelynek a mesterséges intelligenciája előre definiált, és így extrém helyzetekre vagy speciális kérésekre csupán egy hibaüzenettel tud válaszolni. A könyvtáros egy létező, hús-vér személy, aki megérti azt a kérdést is, amit egy számítógép nem, és alkalmasint tudja, mi a teendő, ha a keresési kulcsszóra nincs releváns találat.

Nagy Dóra tanulmányában felidézi a H. G. Wells *Az időgép* című regénye alapján készített játékfilm egyik emlékezetes jelenetét, a „vizuális könyvtáros” alakját, aki ugyan hozzáfér a világon fellelhető valamennyi információhoz, de azt mégsem képes

úgy tálni, mint egy valós könyvtáros ember. Meggyőződéssel állítom, hogy ez bizony mindig is így lesz, mert csak egy ember értheti meg egészében az emberi igényeket. Nagy Dóra szövegének utolsó mondata ötletes és vizionáló: „*A könyvtáros szerep maga az idő(gép)?*” (Nagy 2005, 9-18)

„Valós” könyvtárosokra mindig is szükség lesz, mert ők azok, akik teljes mértékben képesek megérteni az olvasói igényeket, akik speciális helyzetekben is segítséggel tudnak szolgálni, akik megfelelő formában képesek megszerezni a tartalmakat, és akik átlátják, valamint képesek felügyelni a múlt és jelen dokumentumainak sokaságát, legyenek azok elektronikus vagy papír formában.

Fontos kérdés: vajon miért van szükségünk fizikailag is létező, azaz nyomtatott könyvekre, ha azokat egy kijelzőn is elolvashatjuk? Ráadásul a mai e-könyv olvasók képesek úgy megjeleníteni a szöveget, hogy annak közel valóságos papírforma látszata legyen. Kívülről úgy fest a dolog, hogy nincs is annál egyszerűbb és praktikusabb dolog, mint egyetlen, szuper vékony eszközre felmásolni akár több ezer dokumentumot, és azokat néhány kattintással megjeleníteni. Ám, mint mindennek, ennek a megoldásnak is megvannak a hátrányai, melyek (a teljesség igénye nélkül felsorolva) a következők.

Mint minden elektronikus eszköznek, az e-könyvolvasóknak és egyéb olvasásra alkalmas szerkezeteknek is megvan a maguk behatárolt élettartama. Az akkumulátorokét 3-5 évre teszik, egy olvasásra alkalmas eszköz élettartama (időközben akkumulátorcserével, hogy ne merüljön le percek alatt) pedig maximum a duplája, ám a használat gyakoriságától függően van, hogy fele annyit se bír ki, sőt egy „baleset” következtében bármikor működésképtelenné válhat. Elég leönteni egy pohár vízzel, vagy kijelzőjével lefelé leejteni valahonnan. Egy valamirevaló e-könyv olvasó ma jelenleg körülbelül 30 ezer forintba kerül (amit esetleg még memóriakártyával is bővítünk, hogy több állományt tárolhassunk rajta), de vannak ennél sokkal drágább kivitelei is. Harmincezer forintból, háromezer forintos átlagos könyvárakkal számolva tíz nyomtatott könyvet vehetünk. Ezzel szemben, ha az elektronikus utat választjuk, akkor X évente meg kell vennünk a könyvolvasót és még a könyveket is egy elektronikus könyváruházból. (Persze felmerül a kérdés, hogy miért vennénk meg, ha egy *torrent* oldalról – „kalóz-oldal” – ingyen is hozzáférhetünk. Ennek kapcsán pedig adódik a kérdés, hogy ki fog könyveket írni és kiadni, ha már mindenki csak letölti azokat? A kérdést nyitva hagynám.)

A másik érv, hogy míg egy nyomtatott könyv érték a jövő számára, és elektromos áramra sincs szükségünk, hogy elolvassuk (képzeljünk el egy poszt-apokaliptikus világot, ahol már nem működnek az erőművek, így már csak nyomtatott könyveket vehetünk a kezünkbe), és mindenki jó érzéssel tekint rájuk a könyvespolcán, addig az elektronikus könyvek pusztán bináris kódok. Mindegyik ugyanúgy néz ki, száz év múlva biztosan senki nem fog vele dicsekedni, mondván, hogy van a telefonomon egy olyan könyv, amit a netről töltöttem le, és már száz éve jött létre a bináris

állománya. Vélhetően, ha valaki elektronikus könyvet vásárol, azt később nem fogja tudni eladni egy antikváriumban vagy aukciós oldalon.

Személy szerint nem örülnék annak, ha egy könyvet csak elektronikus formában lehetne elérni, és biztos vagyok benne, hogy sokan vannak így ezzel. Míg elektronikus formában minden könyv ugyanúgy néz ki, addig a nyomtatott társaiknak megvan a maguk kerete, egyedi küllemük, ami hozzáad valamit az olvasás élményéhez (és akkor a papírlapok tapintásának érzését, a könyvek illatát nem is említettem). Egy-egy nyomtatott könyvnek megvan a maga egyénisége, egyikkel-másikkal szinte személyes, meghitt viszonyba kerülünk; amikor végigpörgetjük a lapjaikat, és a lapszéleken ott látjuk a saját kezűleg odafirkantott *margináliákat*, megjegyzéseket, a múltunk egy-egy fontos epizódja elevenedik meg. Mert a polcainkon szorosan egymás mellett sorakozó könyveknek velünk együtt megélt történetük van, hisz elkísértek bennünket egy-egy utazásunkra, velünk „jöttek”, ha költöztünk; néha úgy érezzük, szinte az életünk részeseivé váltak.

Összefoglalva: a nyomtatott könyvek sok szempontból jobbak az elektronikus társaiknál, ezért várhatóan még hosszú ideig nem fognak eltűnni, hiszen igény van rájuk.

A fentiekből következik, hogy bár a társadalom tartalomfogyasztási szokásai átalakulóban vannak, de a könyvek maradnak. Ha pedig ez így van, akkor a könyvtárakra is ugyanúgy szükség lesz. Az újfajta tartalomfogyasztási szokások egyedül a könyvtárak látogatottságára nézve járhatnak következménnyel, ám ez nem csupán az elektronikus formátumok megjelenésével magyarázható. (Megkockáztatom, hogy ennek csak csekély szerepe van a könyvtárlátogatók számának apadásában, egyébként sincs messze az az idő, amikor a digitálisan készült és tárolt művek, a kortárs, de a régebbi korok szerzőinek alkotásai is maradéktalanul elérhetőek lesznek az interneten keresztül, természetesen a könyvtári szolgáltatás keretein belül.) Tapasztalataim szerint az olvasásra való hajlandóság már évek óta csökkenést mutat, ami a megváltozott társadalmi szokások, újfajta életforma, az alternatív időtöltési módok következménye.

A témával összefüggő tanulmányok fontosabb megállapításai, illetve eddigi ismereteim és tapasztalataim alapján úgy látom, a könyvtárak szerkezeti átalakítására van nagy szükség. Ehhez pedig a szakmabeliek találékonysága és szaktudása szükséges. Fel kell ismerni a megváltozott igényeket, és ehhez kell igazítani a könyvtári szolgáltatásokat. Sok ember ugyanis már ma sem csupán a könyvek miatt jár könyvtárba. Már maga a „könyvtár” kifejezés is anakronisztikusnak tűnik, hiszen egy modern könyvtárban nemcsak könyveket, hanem egyéb adathordozókon tárolt dokumentumokat is lehet kölcsönözni. E tekintetben hazánkban nem állunk túl jól, mert míg például az USA könyvtárainak túlnyomó részében már lehetőség van e-könyv kölcsönzésére, addig a hazai könyvtárakra ez egyáltalán nem jellemző. Mondanom sem kell, alapvető követelmény, hogy egy könyvtár megfelelő számítógépes infrastruktúrával rendelkezzen, hiszen a mai könyvtárak célja a

látogatók információéhségének legteljesebb körű kielégítése, ehhez pedig szükséges az interneten fellelhető tudáshalmaz hozzáférhetőségének biztosítása, valamint az elektronikus adathordozókon tárolt dokumentumok lokális megtekintésének opciója. Tóth Máté is írja értekezésében (Tóth 2004), hogy a könyvtárak szociális funkciója is erősödik, és már nem csupán egy olyan helyként szolgálnak, ahová az ember bemegy, kiválasztja a kölcsönözni kívánt könyvet, és tovább áll. Véleményem szerint nagyon fontos, hogy a könyvtárak megfelelő belső térrel rendelkezzenek, ahol lehetőség van a nyugodt és kényelmes olvasásra vagy épp tanulásra. Egy jó könyvtárban olyan szolgáltatások is helyet kell, hogy kapjanak, amelyek nem kifejezetten a könyvkölcsönzéshez kapcsolódnak, hanem látogatóvonzó hatásaik vannak. Így például egy „mozi-szoba”, NAVA-pont (hozzáférés a Magyar Nemzeti Filmarchívumhoz), büfé, számítógép- használati lehetőség stb. Aki először nem is kifejezetten a könyvekért megy be, az is körül van véve különféle szolgáltatásokkal, és talán előbb-utóbb kölcsönzésre is elszánja magát, ha áthatja a „könyvtár szelleme”.

Mindehhez hozzáértő, képzett könyvtárosokra van szükség. A jövő könyvtárosainak már nem csupán a könyvek világában kell kiismerniük magukat, hanem minden területen, ahol az emberiség által összegyűjtött tudás legkisebb morzsája is elérhető. A jövőben jóval több feladat fog a könyvtárosokra hárulni, hiszen sokkal szélesebb körű tudással kell rendelkezniük, és jóval több területet kell felügyelniük. Emellett a látogatókat továbbra is segíteniük kell minden szükséges információ elérésében. Ráadásul azért, hogy a könyvtárak fejlődőképesek maradjanak, a könyvtárosoknak is tenniük kell, új ötletekkel előállniuk, és tartaniuk kell a lépést a folyamatosan változó felhasználói igényekkel.

Erős a gyanúm, hogy a jövőben már nem fognak olyan mértékben elkülönülni a könyvtáros-személyiségek, mint ahogyan az Nagy Dóra tartalmas értekezésében (Nagy 2005) olvasható. Nem engedhető meg, hogy egy könyvtáros csak a maga elszigetelt világában éljen, és csak a könyveket gyűjtse, anélkül, hogy belefolyyna a globális folyamatokba, és felhasználná az információszolgáltatás minden szegmensét.

Felhasznált források

1. Nagy Dóra: Milyenek a könyvtárosok? In: *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*. 2005. 9. sz.
2. Sonnevend Péter: Könyvtári kis katekizmus. In: *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*. 2007. 7. sz. p.3-7.
3. Perjési Vera: Aki keres, az talál? Kutatás és információszerzés a digitális korban, könyvtáron innen és túl. In: *Könyvtári Figyelő*. 2012. 1. sz.

4. Tóth Máté: A könyvtáros szakma szerepváltása a digitális korban – Trendek a hazai és nemzetközi könyvtárügyben. In: *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*. 2004. 1. sz.